

УДК 621.039.73(477)31.4

Є.О. Джур, С.А. Божко, А.Ф. Санін, В.В. Хуторний

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА РАДІАЦІЙНО ЗАХИСНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ВИРОБІВ З НИХ ДЛЯ УТИЛІЗАЦІЇ ШКІДЛИВИХ ВІДХОДІВ ПРОМИСЛОВОСТІ

Використання ракетно-космічних технологій отримання теплозахисних покриттів дозволило розробити способи виготовлення довготривалих засобів захисту, утилізації та поховання шкідливих відходів високотехнологічних виробництв, що дає можливість значно покращити екологічну ситуацію не тільки в Україні, але й в світі. Розроблений спеціальний модифікатор, додавання якого до складу будівельних матеріалів, контейнерів та інших ємностей забезпечує зниження інтенсивності іонізуючого випромінювання. Досліджені властивості нових радіаційно-захисних матеріалів і обґрунтована доцільність їх використання. Проведена порівняльна оцінка існуючих і розроблених контейнерів. Доказано, що нова технологія дозволить значно покращити екологію в зонах АЕС та відчуження, виготовлена експериментальна партія контейнерів, розроблені методики і проведені імітаційні випробування спеціальних контейнерів і експериментальних матеріалів, запропоновані схеми побудови сховищ відходів. Накопичений великий досвід повторного використання транспортно-пускових контейнерів військової техніки для вирішення важливої актуальної задачі поховання в умовах катастрофічного накоплення радіаційно-небезпечних відходів, що склалася в Україні.

Ключові слова: технологія, захисні матеріали, засоби захисту, контейнери

Вступ. Сучасна екологічна обстановка в Україні викликає велике занепокоєння, особливо у воєнний час, і обумовлена накопиченням хімічних, радіаційно-активних і інших шкідливих відходів високотехнологічного виробництва. Так, наприклад, виробництво атомної енергії супроводжується накопиченням середньо- та високоактивних радіаційно небезпечних матеріалів, які потребують надійної утилізації та/або захоронення.

Актуальність проблеми. На території України накопичилося близько 3 млн кубометрів радіоактивних відходів. Близько 8000 підприємств використовують радіоактивні матеріали, а близько 5500 продовжують їх виробляти. Для їх поховання і транспортування використовуються спеціальні ємності з бетону, вуглецевої сталі, нержавіючої сталі, довговічність яких не перевищує 30 років. Після цього необхідно провести роботи по перепохованню радіоактивних відходів у нових контейнерах та вирішення проблеми захоронення використаних контейнерів. Крім того, актуальною є проблема захоронення радіоактивних відходів (відпрацьованих паливних елементів), повернутих Росією [1].

Мета роботи. Дослідити і розробити нові матеріали і технології їх отримання, які б забезпечували захист від іонізаційного випромінювання. Розробити спеціальний модифікатор, який вводиться до складу захисних матеріалів і забезпечує зменшення дози випромінювання при його використанні. Створити багатофазні різномірні матеріали для захисту радіоелектронної

апаратури космічних апаратів від впливу електронних і протонних потоків в космосі [2].

Результати. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара у співпраці з науковими та промисловими організаціями України під керівництвом видатного українського дослідника, лауреата державної премії України професора Євгена Олексійовича Джура розробив групу принципово нових матеріалів і технологій виготовлення контейнерів для зберігання і транспортування низько- і середньо активних відходів I і II груп діяльності за стандартом SPORO-85, засобів колективного та індивідуального захисту персоналу ядерних установок і сховищ. Розробка базується на результатах 3 наукових відкриттів.

Контейнери розраховані на термін придатності не менше 300 років (поглинена доза 10 МГр) без перезавантаження.

За результатами експлуатації виробів в умовах сонячного випромінювання, кисню, підвищеної вологості і забруднення промисловим газом протягом 30 років слідів корозії виявлено не було. Поховання в морській воді протягом п'яти років викликало зниження міцності на розрив і стиск менш ніж на 10%, модуля пружності - менш ніж на 6%. Перебування проб в морській воді протягом року з подальшим висиханням призвело до повного відновлення механічних властивостей.

Збільшення терміну служби дозволить виключити як мінімум 3 дорогі операції перепоховання відходів, на відміну від використання існуючих контейнерів з металів і бетону.

1. Контейнери для перевезення та захоронення радіоактивних матеріалів.

Розроблена технологія виготовлення декількох стандартних типорозмірів тари, яка реалізована в умовах ДП «ВО Південний машинобудівний завод імені А.М. Макарова» (КХС-02, ємністю 200 л (а); КХС-007, ємністю 70 л (б); КХС-1К, місткістю 1 м³). Вартість виготовлення таких контейнерів становить \$ 2000, \$ 1800 і \$ 5200 відповідно (розрахунки по цінам 2006р.).

а

б

Рис.1 Контейнери для перевезення та захоронення радіоактивних матеріалів: а- КХС-02, б- КХС-007.

Таблиця 1 Технічні характеристики контейнера КХС-02, та КХС-007

Місткість, м ³	0,2; 0.07
Вага, кг	47; 35
Термін експлуатації, років (не менше)	300
Механічні властивості:	
Міцність на розрив, МПа	190-210
Модуль пружності, МПа	2,5×10 ⁴
Відноситься. подовження, %	0,6

Таблиця 2 Захисні характеристики контейнера ХС-02К

Джерело (енергія, кэВ)	Кратність послабленн я	Масовий коефіцієнт послаблення см ² /г		
		Композиційний	Сталь	Свинець
²⁴¹ Am (60)	10	1,737	1,072	4,241
¹³⁷ Cs (661)	1.25	0,0751	0,0529	0,0964

Таблиця 3 Порівняльна характеристика економічної доцільності

Матеріал контейне ра	Мод.	Ємніст ь	Перерахунок для зберігання 1 м ³ відходів			Характеристики		
			Кіль- кість	Маса	Ціна	Термін надійног о викорис тання.	Кіль-сть пере- пакувань за 300 р.	Вартість зберігання 1 м ³ за 300 р.*
			м ³	шт	кг	дол. США	років	раз
Вуглец. сталь	КУ-1	1	1	280	190	8	37,5	7500
Неірж .сталь	КСТА -02	0,2	5	135	910	40	7.5	6825
Бетон- азбест	САСZ 2/3	0,4	2,5	3000	330	20	15	4950
Камінь- бетон	КЗНЦ -09	0,9	1,1	3600	1280	50	6	7680

Залізобетон	КЗНП -2,1	2,1	0,5	4200	360	20	15	5400
Склопласт. модифік.	КХС-02К	0,2	5	250	4780	300	-	4780

* без урахування вартості перепакування

2. Модульні елементи зберігання.

Для довгострокового безпечного зберігання радіоактивних відходів малої та середньої активності по СПОРО-85 розроблений дослідний зразок основного елемента модульного сховища, заснованого на використанні перероблених виробів ракетно-космічної техніки. Радіоактивні відходи в модулі можуть зберігатися в різних умовах в залежності від активності: в невеликих контейнерах, насипом або навалом. Зберігати відходи можна в рідкому вигляді (мул, іонообмінні смоли).

Пропоноване сховище (рис. 2) включає в себе ряд модулів місткістю 42 м³. Репозиторій розрахований на термін придатності відходів без перевантаження не менше 300 років. Вартість виготовлення одного модуля в умовах ДП «ВО Південний машинобудівний завод імені А.М. Макарова» становить 20 000 \$ (розрахунки по цінам 2006р.).

Рис.2 Модульні елементи зберігання

3. Засоби колективного захисту.

Розроблена технологія виготовлення радіаційно-захисних пластин у вигляді жорстких екранів, щитів, елементів зовнішніх і внутрішніх покриттів, збірних будівельних конструкцій (переходів, тимчасових споруд, стін, рис. 3).

Засоби колективного захисту можуть бути використані при ремонті ядерних установок або ліквідації наслідків аварій, а також при роботі в умовах підвищеного іонізуючого випромінювання (медичний персонал рентгенівських кабінетів, МРТ, лабораторій рентгеноструктурного аналізу та ін.).

Комплексні дослідження властивостей під впливом радіаційних і кліматичних факторів, а також досвід виробництва і застосування скловолокна дозволили встановити, що розроблені технології забезпечують високий рівень механічних властивостей і хімічної стійкості при відносно низькій питомій вазі цих матеріалів. Вартість виготовлення в умовах ДП "ВО Південний машинобудівний завод імені А.М. Макарова" ~ 1000 \$ за 1м² (розрахунки по цінам 2006р.).

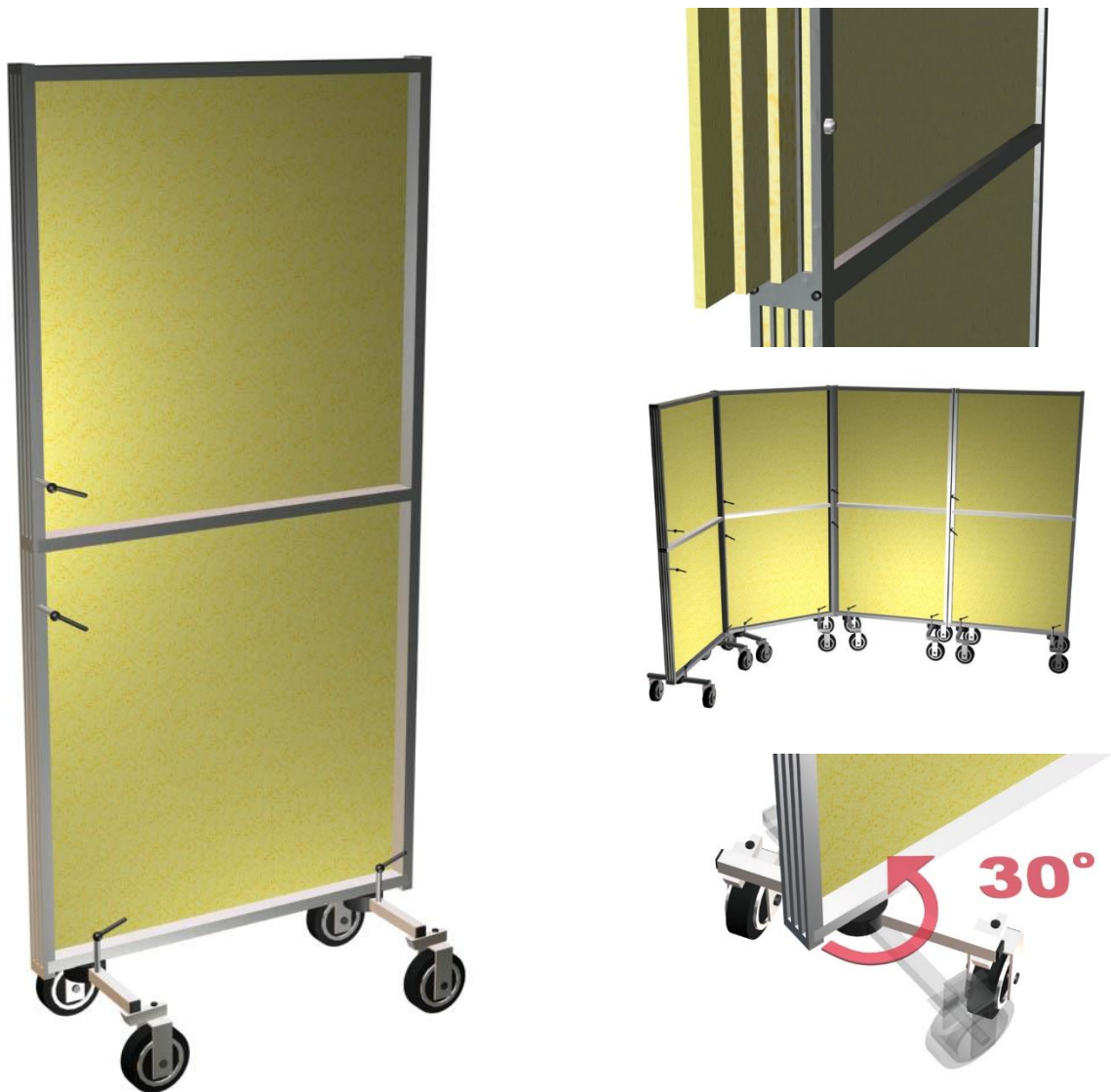

Рис. 3 Мобільні модульні елементи колективного захисту

4. Засоби індивідуального захисту.

Розроблено склад і технологію виготовлення радіаційно-захисних плівок для виробництва засобів індивідуального захисту. Плівка складається з полівінілхлориду з додаванням спеціального модифікатора. Маса 1 м² плівки становить 1,5 кг. Виготовлено прототипи радіаційно-захисних костюмів, які призначені для захисту персоналу від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання в атомній енергетиці, медицині, службах реагування на надзвичайні ситуації, науці, промисловості.

Засоби індивідуального захисту при роботі в умовах підвищеного гамма-фону (костюми, фартухи, жилети, рукавички) виготовляються з тонких полімерних плівок, мають масу у 2... 2,5 рази нижче, ніж ті, що використовуються традиційно, з тим же ступенем захисту.

Рис. 4 Костюми для індивідуального захисту спецперсоналу

Таблиця 4 Радіаційно-захисні характеристики

Параметри для одношарової плівки 0,5 мм	²⁴¹ Am (60 кэВ)	¹³⁷ Cs (660 кэВ)
коефіцієнт ослаблення	3,12	1,18
Свинцевий еквівалент, мм	0,14	1,4

Вартість такого костюму становить ~ \$300 (2006 р.). Виробники: ДНУ, Тернопільський завод штучної шкіри ВАТ «ВІНТЕКС», Клініка сімейної медицини, м. Дніпропетровськ.

Висновки. Розроблені технології отримання довготривалих засобів захисту, утилізації та поховання шкідливих відходів високотехнологічних виробництв, які дозволяють значно покращати екологічну ситуацію не тільки в Україні, але й в світі. Досліджені властивості нових радіаційно-захисних матеріалів і обґрунтована доцільність їх використання. Проведена порівняльна оцінка існуючих і розроблених контейнерів. Доказано, що нова технологія дозволить значно покращати екологію в зонах АЕС та відчуження. Ввиготовлена експериментальна партія контейнерів, проведені імітаційні випробування, розроблені схеми сховищ відходів.

Посилання.

1. Авдеев О.О. Радиоактивные отходы Украины: состояние, проблемы, решения – К. «Друк», 2003. 400стр.
2. Патент на винахід №108672 Матеріал для захисту від космічного випромінювання. Державний реєстр патентів України на винаходи 25.05.2015.

У розробках приймали участь: Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»; ДП «ВО «Південний машинобудівний завод імені О.М. Макарова»; Національний центр аерокосмічної освіти молоді; ТОВ «Контакт».

Контакти:

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
49010, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 72 <http://www.dnu.dp.ua> Тел: +38(067)
947-25-40. E-mail: sinterbozhko@gmail.com